

6 Войтюк Т. «Зброя – це мир». Що таке Будапештський меморандум та що він означає для України. URL: <https://suspilne.media/85782-zbroja-ce-mir-so-take-budapestskij-memorandum-ta-so-vin-oznacae-dla-ukraini/>

Вихристюк Євгеній Андрійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

НАДЗВИЧАЙНІ ЗАКОНИ В СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Однією з необхідних умов розвитку та належного функціонування правової держави, громадянського суспільства є формування єдиної законодавчої бази, яка має забезпечити правову інформованість населення держави як за звичайних умов розвитку держави та різноманітних інституцій громадянського суспільства, так і за умови виникнення надзвичайних (кризових) ситуацій та обставин.

Водночас наявність упорядкованої законодавчої бази є необхідною умовою для забезпечення узгодженості, несуперечності дії нормативно-правових актів держави. Системність законодавства зумовлюється ієрархічністю тих нормативно-правових актів, що становлять його зміст.

Кожен із них характеризується власними особливостями, що зумовлено визначенням його місця в масиві чинних нормативно-правових актів. Це стосується насамперед надзвичайних законодавчих актів, які, на наше переконання, характеризуються власними ознаками, що визначають їхнє особливе місце і роль у системі інших законодавчих актів.

Правова природа надзвичайних законів була предметом наукового осмислення низки вчених-юристів. Однак аналіз їхнього місця в системі чинного законодавства все ще залишається поза увагою науковців. Метою цієї публікації є з'ясування співвідношення надзвичайних законів з іншими нормативними актами вищої юридичної сили та визначення місця надзвичайних законів у системі законодавства України. З огляду на відсутність нормативного визначення місця надзвичайних законів у системі нормативно-правових актів України спробуємо обґрунтувати це, беручи до уваги характеристики співвідношення загального і спеціального правового

регулювання суспільних відносин.

У сучасній юридичній науці існує значна кількість наукових поглядів щодо особливостей співвідношення норм загальної та спеціальної дії. Так, у загальній теорії держави та права це передбачає, що норми права поділяються не лише залежно від предмета правового регулювання, а й залежно від того, яку роль вони виконують у регулюванні суспільних відносин, яким способом їх регулюють [1, с. 209]. Вважається, що загальні норми забезпечують реалізацію цілей правової регламентації широкого кола суспільних відносин певного роду. Спеціальні норми – це правила, які регулюють будь-який відповідний вид родових суспільних відносин з урахуванням притаманних їм особливостей, специфіки, конкретних умов. Окрім того, спеціальні норми існують і функціонують лише як безпосередньо регулятивні [2, с. 135]. О.Ф. Скакун звертає увагу на той факт, що залежно від предмета регулювання розрізняють загальні й спеціальні норми, які забезпечують більш конкретне регулювання одного і того ж предмета, при чому за їх конкуренції перевага в застосуванні надається спеціальній нормі [3, с. 285]. Взаємодія спеціальних і загальних норм права, на думку С.П. Погребняка, полягає в тому, що спеціальні норми уточнюють загальні, а загальні встановлюють засади та основоположний напрям спеціального регулювання [4, с. 232]. Співвідношення загальних і спеціальних норм полягає в тому, що під час їхнього застосування до одних і тих самих (однакових) фактичних обставин необхідно брати до уваги те, що спеціальний закон скасовує дію загального. Спеціальні норми покликані фіксувати винятки, додаткові умови реалізації, межі дії певних прав і здійснення обов'язків, особливий суб'єктний склад правовідносин чи відмінні від загальної норми часові межі, а також забезпечувати більш повне й однозначне регулювання певних видів правовідносин [5, с. 244].

Таким чином, дотримуючись науково-обґрунтованих ідей і поглядів учених щодо розуміння та співвідношення загальних і спеціальних норм, вважаємо цілком доречним і необхідним зміст відповідних положень трансформувати у площину проблеми співвідношення звичайних (поточних) законів і надзвичайних законів. Надзвичайні закони мають пріоритет над іншими звичайними (поточними) законами, однак слід одразу зауважити, що наявність пріоритетності закону існує виключно на момент чинності надзвичайних законів і визначається часовими межами існування самої критичної ситуації чи обставин.

Предмет правового регулювання надзвичайних законів, безумовно, відрізняється від предмета правового регулювання звичайних (поточних) законів за своєю важливістю та фундаментальністю саме в умовах надзвичайних ситуацій і станів, а також змістом цілеспрямованого регулювання конкретної групи надзвичайних відносин. Так, надзвичайні закони стосуються умов належного функціонування всього суспільства й держави саме в умовах надзвичайних ситуацій та уникнення можливих негативно незворотних наслідків. Саме цим обґрунтовується природа та особливий статус надзвичайних законів, які зовсім не спрямовані на

регулювання поточних відносин, що виникають у процесі нормального та стабільного функціонування суспільства й держави. Тому, на нашу думку, це визначає відмінність між надзвичайними законами та звичайними (поточними) законами, кожен з яких залежно від особливостей напряду функціонального призначення займає окреме місце в системі законодавства.

Відмінною ознакою надзвичайних законів є процедура їхнього прийняття. Складність ситуації, яка зазвичай призводить до тяжких наслідків, характер і зміст відносин, які виникають, безумовно, потребують оперативного прийняття необхідних законів. Окрім того, особливий змістовий аспект надзвичайних законів і лише виняткове коло відносин, на які спрямована їхня регулятивна дія, вимагає досить ретельної підготовки, оперативності прийняття.

Вертикальна структура системи законодавства та місце надзвичайних законів у цій системі зумовлена особливим характером надзвичайних законів. Доречно констатувати, що це визначає й особливе місце надзвичайних законів у системі законодавства України, яке можливо підтвердити, ґрунтуючись на таких авторських позиціях щодо місця надзвичайних законів у системі законодавства України:

1. За юридичною силою надзвичайні закони визначаються як такі, що мають відповідати нормам Основного Закону держави – Конституції України та конституційним законам. Саме ці нормативно-правові акти мають вищу юридичну силу з-поміж інших. Однак, приймаючи надзвичайні закони, необхідно виходити з характеру надзвичайної ситуації (стану) та настання можливих наслідків. Це надасть змогу законодавцям визначити зміст надзвичайних законів, положення яких в одному випадку буде відповідати як Конституції України, так і конституційним законам. В іншому разі настання можливих наслідків у формі нанесення значної шкоди здоров'ю та життю людей може вимагати прийняття таких за змістом надзвичайних законів, які можуть тимчасово призупиняти дію певних норм Конституції та/або конституційних законів.

2. Порівняно зі звичайними (поточними) законами, надзвичайні закони характеризуються певним бівалентним характером, який виявляється в такому: а) за відсутності надзвичайної ситуації у процесі функціонування суспільства та держави надзвичайні закони будуть співвідноситися зі звичайними (поточними) законами як рівноцінні категорії, що мають юридичну силу, приймаються суб'єктами правотворчості в чітко регламентованому процесуальному порядку, характеризуються часовими межами і межами дії тощо; 2) за наявності надзвичайної ситуації (стану) звичайні (поточні) закони та надзвичайні закони будуть співвідноситися як загальне та спеціальне, оскільки надзвичайні закони будуть мати спеціальний статус, що передбачатиме тимчасову відміну або призупинення тих чи інших положень звичайних (поточних) законів.

3. Надзвичайні закони, порівняно зі звичайними (поточними) законами, відрізняються процедурою їх прийняття, що, на нашу думку, може мати дещо спрощений характер, який зумовлюється необхідністю оперативного

прийняття відповідного різновиду законодавчих актів.

4. Надзвичайні закони, порівняно зі звичайними, покликані регулювати суспільні відносини, що виникають під час кризових ситуацій у суспільстві й державі та за умови значної дестабілізації, що може призвести до незворотних наслідків. Таким чином, можливо стверджувати, що вони приймаються виключно з питань, пов'язаних із виникненням кризових ситуацій і станів з метою стабілізації в суспільстві та державі.

5. Надзвичайні закони є законами прямої дії.

6. Надзвичайні закони, порівняно зі звичайними (поточними) законами, приймаються виключно представницьким органом законодавчої гілки влади, натомість суб'єктами прийняття звичайних (поточних) законів є як орган законодавчої гілки влади, так і громадянське суспільство у процесі всенародного голосування (референдум).

Список використаних джерел

1. Теорія держави та права : підруч. / Є. О. Гіда та ін. / За заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.

2. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. 520 с.

4. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищих навч. закладів / М. В. Цвік та ін. / За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків : Право, 2011. 584 с.

5. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.

